

ХҒТАР 11.25.40
Ғылыми мақала

<https://doi.org/10.32523/2616-6887/2024-148-3-19-32>

Халықаралық қатынастарда экономикалық дипломатияны жүзеге асырудағы оффтейк мәселелері

Б.М. Нығметова*^{ID}, К.Ч. Байсултанова^{ID}

Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан

(E-mail: bnygmetova@inbox.ru, baisultan_k@mail.ru)

Аңдатпа. Қазіргі халықаралық қатынастар жүйесінде экономикалық дипломатия мемлекеттердің сыртқы саясатындағы маңызды құралға айналып отыр. Оны жүзеге асыру әдістерінің бірі алдын ала келісілген шарттарда белгілі бір көлемдегі тауарларды немесе қызметтерді сатып алу туралы келісім-оффтейк. Бұл мемлекеттің ұлттық мақсаттарына жету мен сыртқы экономикалық қарым-қатынастарды нығайту үшін халықаралық қатынастарда жүзеге асырылатын экономикалық дипломатияның құралы. Оффтейк мемлекеттер арасында сенім орнатуға ықпал етеді, экономикалық байланыстарды кеңейтуде және халықаралық қатынастарда мемлекеттің экономикалық мүдделерін жүзеге асыруда тиімді құрал ретінде танылып келеді. Оффтейктің артықшылықтарының бірі халықаралық экономикалық қарым-қатынастарда келісім шарт жасасып отырған екі мемлекет үшін өзара тиімділікті қамтамасыз ете алады.

Сонымен қатар, оффтейк – инвестиция тартудың тиімді құралы. Өнімді немесе қызметті сатып алуға кепілдік бере отырып, мемлекет өндірісті кеңейту және отандық өнімдерінің сапасын жақсарту үшін қаржылық ресурстарды тарта алады. Оффтейк инвесторлар үшін ынталандыру тетігі болып табылады, ол өнім мен қызмет түрлеріне деген сұранысты тұрақтылық қамтамасыз ете отырып, болашақтағы қажеттілікті болжай ете алады. Мақалада экономикалық дипломатия аясында оффтейктің рөлі, оның халықаралық қатынастар мен экономикалық ынтымақтастыққа әсері қарастырылады. Мақалада оффтейктің энергетика, ауыл шаруашылығы, сауда және инвестиция сияқты әртүрлі секторлардағы келісімдердің мысалдары негізінде сараланады. Сонымен қатар, авторлар мемлекет пен корпорациялар арасындағы экономикалық қарым-қатынастарды дамытудағы оффтейктің үлесін де талдауға талпыныс жасаған.

Түйін сөздер: оффтейк, экономикалық дипломатия, халықаралық қатынастар, мемлекет, ұлттық мүдде, инвестиция, сауда, энергетика, әлемдік нарық.

Кіріспе

Қазіргі заманғы халықаралық қатынастардың күрделенуіне байланысты дипломатияның бірқатар түрлерінің дамып келе жатқандығы мемелкеттердің шетелдермен ықпалдасу тәжірибесінен байқалады. Елдің сыртқы саясатындағы дипломатиялық қарым-қатынастардағы осындай бір салаға экономикалық дипломатияны жатқызуға болады. Экономикалық дипломатияның басымдылығы халықаралық қатынастардағы экономикалық факторлардың маңызыдылығының артуымен байланысты. Бұл тұрғыда экономикалық дипломатияның өзектілігі бірнеше аспектілерді қамтиды. Олардың қатарына төмендегілерді жатқызуға болады:

– еркін сауданы қалыптастыру үшін экономикалық интеграциялық блоктарды құруға және оларды дамытуға қолдау көрсету;

– тауарлар мен қызмет түрлерінің саудасын, инвестицияны, технологиялық алмасуды және білім беру, экономикалық ынтымақтастықтың әртүрлі нысандарын ынталандыру;

– сауда теңгерімсіздігін азайту;

– бәсекеге қабілеттілікті арттыру стратегияларын әзірлеу.

Экономикалық дипломатияның құралдарының бірі оффтейк – сатып алушының сатушыдан белгілі бір уақыт аралығында тауар немесе қызметтің белгілі бір санын сатып алу міндеттемесін білдіретін келісімшарттары контекстінде қолданылатын термин. Оффтейк келісімдері көбінесе энергетика, мұнай-газ өнеркәсібі, пайдалы қазбаларды өндіру және т.б. ресурстарды екінші тарапқа жеткізу салаларында жасалады [1].

Мемлекеттер арасындағы оффтейк-шарттары олардың экономикалық қарым-қатынастарын нығайтуға көмектеседі. Мұндай келісімдер ынтымақтастық пен өзара тиімділікке ықпал ететін дипломатияның құралы бола алады. Олар көбінесе инвестиция тарту және салалардың дамуына үлес қосу үшін пайдаланылады, оффтейк өнімге деген тұрақты сұранысқа ие болатынына сенімділік тудырады және сауда қатынастарын реттеу құралы ретінде қолданылады, тараптарға тауар мен қызмет түрлерінің көлемдері мен бағалар бойынша белгілі бір кепілдіктер береді. Оффтейк келісімдер дипломатиялық өзара іс-қимыл нысаны ретінде қатысушы тараптар арасында өзара мүдделі мәселелерді шешіп, ынтымақтастық стратегияларын әзірлейді. Осылайша, экономикалық дипломатияда келісім-шарттар маңызы артады, мемлекет немесе компаниялар арасындағы тұрақты және өзара тиімді қарым-қатынастарды дамытуға және қолдауға көмектеседі.

Біздің еліміздің сыртқы саясатында шетелдермен байланыстардағы оффтейк мәселелесінің өзектілігі Қазақстан Республикасының Президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2023 жылдың 1 қыркүйегіндегі халыққа жолдауынан байқалады. Президент Жолдауында «...реттелетін сатып алуда отандық тауарлардың көлемін ұлғайту және оффтейк жүйесін толық іске қосу маңызды. Отандық өндірушілермен оффтейк келісімшарттарын кем дегенде 10%-ға дейін ұлғайту қажет» деп атап өтілді [2].

Қазіргі замандағы халықаралық қатынастар саласында, сыртқы байланыстардағы экономикалық факторлардың маңызыдылығын ескере отырып, экономикалық дипломатияның, оның ішінде оффтейк мәселесінің кешенді зерттелмегендігі анық байқалады.

Авторлар осы мақалада мемлекеттің шетелдермен қатынастарындағы экономикалық дипломатияны жүзеге асырудағы оффтейктің рөлі мен маңызын ашуға талпыныс жасайды.

Мәселеленің әдіснамалық негіздері

Халықаралық қатынастарда экономикалық дипломатияның оффтейк құралының іс тәжірибедегі тиімділігі зерттеушілердің назарын аударып, олардың ғылыми қызығушылығын да тудырып отыр. Оффтейк келісім-шарттардың мәнін ашу, олардың құқықтық негізін анықтау, сондай-ақ келісім-шарт жасау кезінде дипломатиялық қарым-қатынастарда туындайтын қиыншылықтарды теориялық және әдіснамалық деңгейде зерттеу қажеттілігі туындайды. Оффтейк мәселесіне көбінесе экономика мен құқық ғылымдары тұрғысынан назар аударылған, ал халықаралық қатынастар саласынан зерттеулер жетіспейді. Сонымен қатар, отандық ғылым саласынан аз қарастырылғаны байқалады. бұл мәселе шетелдік авторлардың ғылыми еңбектерінде де кездеседі. Мысалы, Шон Хантли және Майкл Х.Смит сияқты экономикалық дипломатияны зерттеуші ғалымдарының еңбектерінде халықаралық қатынастар контекстінде оффтейк келісімдерді пайдалану туралы мәселелер көтеріледі [3]. Американдық экономист Эдвард Дж. Кейннің қаржылық келісім-шарттар мен тәуекелдер туралы зерттеулері әртүрлі салалардағы тәуекелдерді басқарудағы оффтейк келісімдерін және олардың рөлін талқылауды қамтиды. Экономика ғылымдарында Герри Клейнманның ғылыми жұмысы мұнай-газ өнеркәсібі контекстіндегі оффтейк келісім-шарттардың әр аспектілерін және олардың ұзақ мерзімді стратегиялардағы рөлін зерттеуге арналады. Оффтейк келісімдерін құрастыру мен жүзеге асыру сұрақтары халықаралық қатынастар, дипломатия, құқық, экономика саласындағы теоретиктер мен сарапшылардың назарында болып отыр.

Халықаралық қатынастардағы оффтейкті зерттеу саяси ғылымдары мен халықаралық қатынастар саласында да жүргізіледі. Калифорния университетінің Қоршаған орта және тұрақты даму институтының саясаттану бөлімінің профессоры Майкл Л. Росс «Oil, Islam, and Women» жұмысында мұнай кірістерінің Таяу Шығыс елдеріндегі саяси және әлеуметтік құрылымдарға әсерін зерттейді [4]. Осы тұрғыда ол халықаралық қатынастарға ықпал ету құралы ретіндегі оффтейктің рөлін де талдайды.

Индиана университетінің саясаттану профессоры, Jeffrey A. Hart «Oil and the International Economy» және «The Political Economy of World Energy: An Introductory Textbook» атты еңбектерінде мұнай саудасының халықаралық қатынастарға ықпалы және бұл процестегі оффтейктің рөлі мәселелерін қарастырады [5].

Jeff Colgan өзінің «Petro-Aggression: When Oil Causes War» кітабында мұнай кірістері мен халықаралық қатынастардағы қақтығыстар арасындағы өзара байланысты зерттейді, сондай-ақ жеткізу қауіпсіздігі мен ресурстық саясат мәселелерін қарастырады [6].

Мельбурн университетінің Оңтүстік-Шығыс Азия зерттеулерінің профессоры Andrew Rosser өзінің «The Political Economy of the Resource Curse: A Literature Survey» жұмысында ресурстық тәуелділіктің саяси және экономикалық серпінге ықпалы туралы

зерттеулердің кең ауқымын қамтиды, соның ішінде осы процестің негізгі элементі ретінде оффтейкті талдау [7].

ТМД елдері ғалымдары арасында да халықаралық қатынастардағы оффтейкті зерттеуге арналған зерттеулер бар. Ресей зерттеушісі Черненко И. өзінің «Энергетикалық дипломатия және өңірлік қауіпсіздік: проблемалар мен перспективалар» атты жұмысында Ресейдің сыртқы саясаты мен оның геосаяси жағдайға ықпалы тұрғысынан оффтейк мәселелерін қарастырады [8]. Бұл оффтейктің геосаяси және геоэкономикалық маңыздылығын көрсеткен.

Стародубровская И. «Ресейдің энергетикалық стратегиясы: жаһандық сын-қатерлер мен өңірлік аспектілер» атты жұмысы ресейлік энергетикалық саясатты талдауды және халықаралық қатынастардағы оффтейкті қамтиды [9]. Халықаралық қатынастардағы энергетикалық мәселелердің маңыздылығы осы саладағы жасалынатын мемлекеттер тарапындағы келісімшарттардың саяси маңызын көрсетеді. Сондықтан Ресей ғалымдарының бұл саланы зерттеудегі қызығушылығы түсінікті. Ресейлік зерттеуші А. Костяев өз жұмыстарында Ресейдің оффлейк жөніндегі стратегияларын және олардың халықаралық қатынастарға әсерін, соның ішінде «XXI ғасырдағы Ресейдің энергетикалық дипломатиясы» жұмысын қарастырады [10]. Ал В. Лепешкиннің еңбектерінде ресейлік энергетикалық стратегияның оффтейкті қалыптастыруға әсері және оның әлемдік саясатқа тигізетін салдары талданады [11]. Өз жұмысында оффтейк арқылы мемлекеттің энергетикалық стратегиясының қалыптасуын қарастырылады.

Бұл зерттеушілер халықаралық қатынастардағы оффтейктің рөлін түсінуге, әсіресе энергоресурстарды ірі өндіруші ретінде Ресейдің мүдделері мен стратегияларын нақты анықтауға назар аударған. Олардың жұмыстары энергетикалық ресурстар, геосаясат және әлемдік экономика арасындағы өзара байланысты талдауға арналған.

Экономикалық дипломатияны зерттеуде, соның ішінде оффтейк мәселесіне қазақстандық ғалымдар да көңіл бөліп отыр. Қазақстандық авторлардың ғылыми ізденістері мұнай-газ саласындағы оффтейк мәселесін талдауға бағытталған. Қазақстандық зерттеуші М. Жалманов өз жұмыстарында Қазақстанның мұнай-газ секторына қатысты мәселелердің кең ауқымын, соның ішінде оффтейкті талдау мен оның халықаралық қатынастардағы рөлін қамтиды [12]. Ол өзінің еңбегінде Қазақстанның сыртқы саяси стратегиясын қалыптастырудағы оффтейктің рөліне басым назар аударған.

Е.Оразахметов «Қазақстан және әлемдік энергетикалық нарық: жаһандық үрдістер контексіндегі оффтейктің рөлі» жұмысында Қазақстанның энергия ресурстарын өндіруші ретіндегі рөлін талдайды [13]. Оған қоса оның оффтейк мәселелерін және оның әлемдік нарыққа әсерін көрсетеді.

А.Әлиев өзінің «Қазақстанның сыртқы саяси қызметінің құралы ретінде Оффтейк: сын-қатерлер мен мүмкіндіктер» атты жұмысында Қазақстанның экономикалық дамуы және оның өңірдегі геосаяси жағдайға ықпалы тұрғысынан оффтейкті зерттеуді жүргізуде [14]. Ол өз еңбегінде геосаясатқа оффтейк арқылы әсер ететін негізгі факторларды анықтады.

Д.Қуанышев өзінің «Қазақстанның оффтейк және сыртқы саудасы: халықаралық қатынастар контексіндегі негізгі аспектілер» атты жұмысында халықаралық

қатынастарды қалыптастырудағы оффтейктің рөлін анықтады [15]. Соның ішінде оның ел экономикасы мен қауіпсіздігіне әсерін талдаған. Отандық зерттеушілердің оффтейк мәселесін экономикалық ғылым тұрғысынан қарастырады.

Ал халықаралық қатынастар мен саяси ғылымдар тарапынан зерттелген ғылыми жұмыстарда энергетикалық дипломатия, шет мемлекеттермен байланыс, аймақтық экономика, саяси қатынастардағы оффтейк мәселелері көтеріледі. Осы бағыттағы зерттеулерге Ә.Илиясованың «Қазақстанның сыртқы саясатының құралы ретінде оффтейк: өңірлік және халықаралық қатынастарға әсерін талдау» [16], Ж.Серікбаеваның «Оффтейк және Қазақстанның энергетикалық қауіпсіздігі: сын-тегеуріндер мен стратегиялар» жұмысындағы халықаралық қатынастар контекстіндегі рөлін талдайды [17], А.Оразбаеваның «Оффтейк және Қазақстанның халықаралық қатынастарын қалыптастыру: саяси және экономикалық аспектілерді талдау» [18] мақалалары жатады. Бұл еңбектерде басқа шетелдермен экономикалық және саяси қатынастарды қалыптастыруға оффтейктің ықпалын, Қазақстанның тұрақтылығы мен дамуына оффтейктің әсері талданған. Сонымен қатар, бұл жұмыстар әлемдік энергия ресурстары нарығының маңызды қатысушысы ретінде Қазақстанның стратегиялары мен мүдделері тұрғысындағы оффтейктің рөлін терең түсінуге ықпал етеді.

Жалпы, оффтейктердің экономикалық дипломатия құралы ретіндегі теориялық және тұжырымдамалық негіздерін ашу пәнаралық зерттеуді талап етеді. Бұл мәселе халықаралық қатынастар, саяси, экономика, қаржы, құқықтану ғылымдары тоғысында жатыр. Саяси ғылым шеңберінде оффтейктердің мемлекеттік мүдделермен байланысы, оффтейктерді сыртқы саясат пен дипломатияның құралы ретінде пайдалану және мемлекеттік реттеу мәселелері сияқты саяси аспектілері талданады. Ал, оффтейктердің қаржы-экономикалық аспектілері олардың экономиканың өсуіне, инвестицияларды ынталандыруға және халықаралық сауданы дамытуға әсерін, қаржылық тәуекелдерді бағалауды, үлгілеуді және мемлекеттердің баланстық көрсеткіштерін реттеуді ашады. Сонымен қатар, оффтейктердің құқықтық астарлары келісімшарттық міндеттемелерді талдауды, құқықтық реттеуді, келісімдер шеңберінде тараптардың мүдделерін қорғау мәселелерін саралауға ықпал етеді. Халықаралық қатынастарда мемлекетаралық қатынастар мәселелерін, оффтейктердің халықаралық сауда мен инвестицияларға әсерін, сондай-ақ олардың халықаралық жүйені қалыптастырудағы рөлі зерттеледі. Оффтейктерді зерттеудің пәнаралық тәсілі олардың мемлекеттердің экономикалық дипломатиясындағы рөлі, маңыздылығы және әсері туралы толық түсінік алуға мүмкіндік береді.

Нәтижелер мен талқылаулар

Оффтейктердің халықаралық экономикалық қатынастарды қалыптастырудағы және саяси мақсаттарға жетудегі рөлін түсіндіруде реалистік көзқарасқа жүгіну арқылы оффтейктерді күш пен ресурстарды бақылау құралы ретінде зерттеуге септігін тигізеді. Осы тұрғыдан алғанда, мемлекеттер өздерінің ұлттық мүдделерін ілгерілету және экономикалық және саяси пайдасын барынша арттыру үшін оффтейктерді

пайдаланатындығына көз жеткізуге болады. Институционалдық теориялар халықаралық ұйымдар мен реттеуші құрылымдардың халықаралық сауда мен экономикалық қатынастарды басқарудағы оффтейктің рөліне назар аударады. Оффтейктер әлемдік экономиканың тұрақтылығы мен дамуына ықпал ететін осындай институттарды құру және қолдау тұрғысынан зерттеледі [19]. Оффтейктер мемлекеттердің өзара тәуелділігін нығайту және халықаралық кооперацияға және еркін әлемдік сауданы дамытуға ықпал етуін либералды теорияларға сүйене отырып зерттеуге болады. Конструктивизм тәсілі халықаралық қатынастар шеңберінде оффтейктерге берілетін түсініктер мен мағыналарды ашуға ықпал етеді. Осы тұрғыдан алғанда, оффтейктер әлемдік экономика мен саясатты басқару туралы нормаларды, көзқарастарды және идеяларды қалыптастыру және өзгерту құралы ретінде қарастырылады.

Оффтейктерді зерттеудің бұл әртүрлі тәсілдері олардың экономикалық дипломатия мен халықаралық қатынастар контекстіндегі рөлі мен әсерін тереңірек түсінуге және бағалауға мүмкіндік береді. Олардың әрқайсысы осы құбылыстың өзіндік ерекшелігі мен анықтамаларын ұсынады.

Экономикалық дипломатия ұлттық мүдделерді қорғауға және ілгерілетуге бағытталған мемлекеттің сыртқы саясатының маңызды құралы болып табылады. Экономикалық дипломатияны жүзеге асыру елдер арасында өзара тиімді қарым-қатынас орнатуға және инвестиция тартуға көмектесетін көптеген құралдар мен әдістерді қамтиды. Сондай құралдардың біріне оффтейк жатады, ол ұлттық мүдделерге қол жеткізуге, халықаралық қатынастарды нығайтуға және мемлекеттер мен компаниялар арасындағы экономикалық ынтымақтастықты ынталандыруға көмектеседі. Осындай келісімдер халықаралық сауда мен инвестицияда да маңызды рөл атқара алады. Бұл экономикалық белсенділікті ынталандырып, сауданы ұлғайтып, инвестиция тартуы мүмкін. Оффтейк экономикалық дипломатияның құралы ретінде ұзақ мерзімді серіктестік орнатуға және халықаралық қатынастарды нығайтуға көмектеседі. Ол сондай-ақ елдің өнімдері мен қызметтерінің экспортын ұлғайтуға, оның әлемдік нарыққа шығуына және басқа субъектілермен бәсекелесуге көмектесуі мүмкін. Дегенмен, теріс салдар мен әділетсіз тәжірибелерді болдырмау үшін оффтейк келісімдерінің әділ болуы және барлық тараптардың мүдделерін қорғау маңызды.

Осы мақаланың мақсаты қазіргі қоғамда экономикалық дипломатияны жүзеге асыру құралы ретінде оффтейк рөлін анықтау болып табылады

Оффтейк экономикалық дипломатияның инновациялық құралы ретінде бірқатар қызметтер атқарады. Оффтейк – бұл:

- тауарларды немесе көрсетілетін қызметтерді шығарылған немесе межелі елдің аумағынан тысқары жерлерге жеткізу тәсілі;
- инновациялық құрал өнімді өткізу нарығын кеңейтіп қана қоймай, сонымен қатар елдер арасындағы ұзақ мерзімді экономикалық байланыстардың негізін жасауға мүмкіндік.

Экономикалық дипломатияда оффтейкті қолданудың артықшылықтары төменде көрсетілген:

- дипломатиялық қарым-қатынастарды нығайту ең басты ерекшелігіне жатады. Оффтейк елдерге экономикалық жобалар бойынша мемлекетаралық ынтымақтасуға

мүмкіндік береді, бұл олардың арасындағы өзара түсіністік пен сенімді тереңдетуге көмектеседі. Бұл дипломатиялық қатынастарды нығайтады және саяси немесе аумақтық қақтығыстарды шешуге ықпал етеді.

– өткізу нарығын кеңейту бойынша Оффтейк өндірілген өнімді өткізу нарықтарын әртараптандыруға көмектеседі, бұл экспорт көлемін арттыруға және өндіруші елдің саяси беделін арттырып, халықаралық аренада ұлттық ұстанымын нығайтуға көмектеседі [20].

– инвестицияларды тарту бойынша Оффтейк өндіріс үрдісіне немесе қызмет түрлерін көрсетуде шетелдік инвестицияларды тарту үшін пайдаланылады. Бұл өндіруші елде инфрақұрылымды дамытуды және жаңа жұмыс орындарын құруды ынталандыруға бағытталады.

Жалпы, оффтейктің халықаралық қатынастар мен ұлттық экономикаға тиімділігін төмендегідей көрсетуге болады:

– мемлекет жаңа нарықтарға, технологиялар мен ақпаратқа қол жеткізе алады, бұл олардың жалпы өркендеуіне ықпал етеді;

– жергілікті компаниялар өз өнімдері мен қызметтерін экспорттай алады, бұл сұраныс пен кірістің артуына әкеледі;

– өнеркәсіптерді дамытуға, жаңа жұмыс орындарын ашуды қамтамасыз етуге және азаматтардың өмірін жақсартуға көмектеседі;

– шетелдік инвестицияны тарта алады, бұл отандық экономиканы жаңғыртуға және дамытуға ықпал етеді;

– өндіруші ел басқа тұтынушы елден өз өнімдеріне тұрақты сұранысқа кепілдік бере алады;

– саяси, мәдени және әлеуметтік байланыстарды орнатуға мүмкіндік береді [21].

Оффтейк келісімдер ресми жарияланған болып табылмайтын және негізгі шарттың мәтініне енгізілмеген елдер арасындағы келісімдерді білдіреді.

Оффтейк келісімдер бейресми болғанымен, халықаралық қатынастарды қалыптастыруда және дамытуда маңызды рөл атқарады. Әсіресе экономикалық дипломатия тұрғысында мұндай келісімдер саудаға, инвестицияларға және халықаралық қатынастардың басқа да аспектілеріне елеулі әсер етуі мүмкін.

Мақалада халықаралық қатынастар жүйесіндегі келісімнің кейбір оффтейктері қарастырылады. Мысалы, 2014 жылғы Ресей мен Қытай арасындағы Бірлескен Энергетикалық Ынтымақтастық туралы келісімді алсақ болады. Ресей мен Қытай арасындағы келісімнің ресми мәтінінде ондаған жылдар бойы Ресейден Қытайға табиғи газ жеткізу шарттары бекітілді. Алайда, көпшілік алдында жарияланбаған оффтейк келісіміне екі ел арасындағы баға, жеткізу кестесі және энергетика саласындағы инвестициялық жобалар туралы қосымша уағдаластықтар кірді. Бұл оффтейк келісімдер Ресей мен Қытай арасындағы экономикалық байланыстарды нығайтуға, энергетикалық дипломатияны дамытуға және энергетика саласындағы тұрақтылықты қамтамасыз етуге ықпал етті.

Екінші мысал ретінде Еуропалық Одақ шеңберіндегі Қаржылық Шарттар мен Көмек туралы Құпия Келісімдерге назар аудардық. Еуропалық одақ қаржылық көмек және оның мүшелері арасындағы қаржылық транзакциялардың шарттары туралы

көптеген ресми келісімдер жасасады. Алайда қаржылық қолдауға немесе экономикалық реформаларға байланысты құпия шарттарды қамтитын келісімнің оффтейкі жиі болады. Мұндай келісімнің мысалы Еуропа орталық банкі мен әртүрлі мүше елдердің мемлекеттік банктері арасындағы монетарлық қолдау тетіктері туралы немесе дағдарыс кезеңдерінде кредит беру шарттары туралы келісім болуы мүмкін. Бұл оффтейк келісімдер Еуропалық одақ шеңберіндегі экономикалық дипломатияға айтарлықтай әсер етіп, оның экономикасының тұрақтылығы мен дамуын қамтамасыз етеді.

Еуропалық қоғамдастық (кейін Еуропалық одақ) үшінші елдермен қол қойған көптеген сауда келісімдері шеңберінде сауданың, реттеудің және экономикалық ынтымақтастықтың әртүрлі аспектілеріне қатысты бірқатар оффтейк келісімдер бар. Мысалы, ЕО елдері мен үшінші елдер арасындағы сауда жөніндегі оффтейк шарттарында тарифтер деңгейлері немесе импортқа шектеулер туралы келісімдер рыноктарға өзара қол жеткізуге, сапа стандарттарына және келісімдердің ресми мәтіндерінде әрдайым көрсетілмейтін басқа да мәселелерге қатысты қосымша шарттарды қамтуы мүмкін.

Сонымен қатар, Біріккен Ұлттар Ұйымы шеңберіндегі құпия келісімдерді де жатқызуға болады. Біріккен Ұлттар Ұйымы, оның мүшелері арасында оффтейк келісімдер жасасатын орын болып табылады. Бұл келісімдер саяси жанжалдарды, гуманитарлық көмекті, экономикалық ынтымақтастықты және халықаралық қызметтің басқа да аспектілерін қоса алғанда, кең ауқымды мәселелерге қатысты болуы мүмкін. БҰҰ Қауіпсіздік Кеңесінің мүшелері арасындағы іс-қимылдардың тиімділігін қамтамасыз ету және қатысушылардың қауіпсіздігін сақтау үшін ақпаратқа шектеулі қол жеткізуді талап ететін жанжалдар немесе бітімгершілік операциялар туралы құпия келісім мысал бола алады.

Халықаралық қатынастар жүйесіндегі оффтейк келісімнің экономикалық дипломатияның құралы ретіндегі бірқатар істер атқаратындығы қазіргі заман тәжірибесінен анық байқалады. Экономикалық байланыстарды күшейту барысында сауда, инвестициялар және елдер арасындағы қаржылық ынтымақтастықты реттейтін Оффтейк келісімдері олардың экономикалық қатынастарын тереңдетуге және нығайтуға ықпал етеді. Сонымен бірге, мемлекеттер арасында сенімді күшейтуге ықпал ете алады. Оффтейк құпия келісімдердер жасасуды елдер арасында сенім орнатудың маңызды құралы болып табылады, оларға экономикалық мәселелерді көпшіліктің қысымсыз талқылауға және шешуге мүмкіндік береді. Экономикалық дипломатияның қызметінің бір бағыты инновациялар мен дамуды ынталандыру, шетелдің оңтайлы тәжірибесін өз еліне тарату немесе отандық үздік технологияларды басқа елдерге таныту. Осы орайда оффтейк келісімдер ғылым, технологиялар және инновациялар саласындағы ынтымақтастық жөніндегі міндеттемелерді қамтуы мүмкін, бұл елдердің экономикалық әлеуетін дамытуға және жаһандық сын-қатерлерді шешуге ықпал етеді [22]. Мұндай келісімдерді орынды пайдалану және реттеу оларға қатысушы елдердің дамуына және жаһандық деңгейде қолайлы экономикалық орта құруға ықпал етуі мүмкін.

Келісімнің оффтейкі елдер арасындағы ынтымақтастық пен келісудің нақты шараларын қамтамасыз ете отырып, халықаралық қатынастарда маңызды рөл атқарады [23]. Олар геосаяси жағдайға және әлемдік тәртіпке елеулі әсер етуі мүмкін негізгі ақпарат пен міндеттемелерді жиі алып жүреді.

Халықаралық қатынастар жүйесіндегі елдер арасындағы келісімдер оффтейкінің өз артықшылықтары болғанымен, олардың экономикалық дипломатияға кері әсер етуші кемшін тұстарын да атап өткен жөн. Олардың қатарына, кейбір оффтейк келісімдері құпия болғандықтан жалпы жариялық талқылауға жатпайды, демек ашықтықтың болмауы. Бұл қоғам мен басқа елдер тарапынан олардың мазмұны мен салдарына қатысты күдік туғызуы мүмкін. Тағы да назар аударатын жағдай, оффтейк келісімдерге парламент пен басқа да да органдарда кеңінен талқыланбай, қол қойылатындықтан, олардың легитимділігі күмән туғызуы мүмкін. Бұл қоғам наразылығына және саяси дауларға әкелуі мүмкін. Келесі ретте келісімнің оффтейкі қолданыстағы халықаралық құқыққа немесе елдің басқа да міндеттемелеріне қайшы келген жағдайда, олар халықаралық қоғамдастық тарапынан сынға ұшырауы мүмкін. Бұл елдің беделіне нұқсан келтіретіні сөзсіз және санкцияларға әкелуі әбден мүмкін. Оффтейк келісімдерінің түсініксіз мазмұны елдер арасында уағдаластықтардың әртүрлі түсінуіне әкеледі, бұл сауда жанжалдарының туындауына ықпал етуі мүмкін.

Қорытынды

Оффтейк келісімі өзінің жасырын сипатына қарамастан, халықаралық қатынастар жүйесінде экономикалық дипломатияға айтарлықтай әсер етеді. Олар сауда, инвестиция және қаржы қатынастарын дамытуға ықпал ете отырып, елдер арасындағы ынтымақтастықты тереңдету құралы бола алады. Алайда, келісімнің оффтейкі нарықтық жағдайлардың бұрмалануын, елдер арасындағы сенімнің бұзылуын және халықаралық саудаға қатысушылар үшін тең емес жағдайлар болуы теріс салдарларға әкелуі мүмкін. Сондықтан оффтейк келісімдер жасасу барысында мемлекеттер тарапынан ашықтық және әділдік қағидаттарын ұстануы аса маңызды. Тек осындай жағдайда ғана олардың халықаралық қоғамдастықтың ортақ мүдделері мен мақсаттарын іске асыруға ықпал етуін қамтамасыз етуге болады.

Оффтейк келісімдерінің экономикалық дипломатияның тиімді құралы ретінде халықаралық экономикалық саясатты қалыптастыру мен әлемдік экономикалық жүйені, халықаралық қатынастарды нығайтуда маңызды рөл атқаратыны анық.

Авторлар оффтейк келісімдерінің ықтимал теріс салдарларын барынша азайту және неғұрлым тұрақты және теңгерімді болуы үшін халықаралық экономикалық тәртіпті орнату үшін үшін бақылау және мониторинг тетіктерін нығайту қажет деп санайды. Мақалада қарастылырып отырған келісімнің оффтейкінде экономикалық дипломатияға және халықаралық қатынастарға тиімділігімен қатар, бірқатар кері әсерлерінің болуы оффтейкті жан-жақты кешенді түрде зерттеуді қажет ететінін көрсетеді.

Қаржыландыру

Бұл зерттеуді Қазақстан Республикасы Ғылым және жоғары білім министрлігінің Ғылым комитеті (Грант №АР23490344 «Жаңа Қазақстанның халықаралық қатынастарды экономизациялау және экономикалық дипломатия тенденциясы») қаржыландырады.

Әдебиеттер тізімі

1. Парамонова В.В. Оффтейк: возможности использования в экономической дипломатии // Экономика и управление: проблемы, решения. – 2018 г. – № 1 (74). – С. 190-196.
2. Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Экономический курс Справедливого Казахстана» [Электронный ресурс]. - 2023. - URL: <https://akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-ekonomicheskii-kurs-spravedlivogo-kazahstana-18588> (дата обращения: 25.02.2024).
3. Bayne N., Woolcock St. The New Economic Diplomacy: Decision-making and Negotiation in International Economic Relations // Ashgate Publishing, Ltd, 2007. Vol.4. – P.1-20.
4. Ross M. Oil, Islam, and Women. – Cambridge: Cambridge University Press, 2010. – 280 p.
5. Hart J. The Political Economy of World Energy: an Introductory Textbook. – London: Routledge, 2018. – 250 p.
6. Colgan J. Petro-Aggression: When Oil Causes War. – Princeton: Princeton University Press. – 2012. – 200 p.
7. Rosser A. The Political Economy of the Resource Curse: A Literature Survey. – Stanford: Stanford University Press, 2016. - 180 c.
8. Черненко, И. Энергетическая дипломатия и Региональная безопасность: проблемы и перспективы: [монография] / И. Черненко. - Москва: МГИМО-Университет, 2019. - 220 с.
9. Стародубровская И. Энергетическая стратегия России: глобальные вызовы и региональные аспекты. - Москва: Наука, - 2014. - 240 с.
10. Костяев А. Энергетическая дипломатия России XXI века. - Москва: Издательский дом "Магистр", 2017. - 190 с.
11. Лепешкин В. Влияние российской энергетической стратегии на формирование оффтейка и его последствия для мировой политики. - Москва: Эксмо. - 2018. - 210 с.
12. Жалманов М. Роль оффтейка в формировании внешнеполитической стратегии Казахстана. - Нур-Султан: Изд-во "Казахстан", 2018. - 150 с.
13. Оразрахметов Е. Казахстан и мировой энергетический рынок: роль оффтейка в контексте глобальных тенденций. - Алматы: Изд-во "Энергия", 2019. - 200 с.
14. Алиев А. Оффтейк как инструмент внешнеполитической деятельности Казахстана: вызовы и возможности. - Астана: Изд-во "Перспект", 2020. - 180 с.
15. Куанышев Д. Оффтейк и внешняя торговля Казахстана: основные аспекты в контексте международных отношений. - Алматы: Изд-во "Казахстанская торговая палата", 2017. - 220 с.
16. Ильясова А. Оффтейк как инструмент внешней политики Казахстана: анализ влияния на региональные и международные отношения. - Нур-Султан: Казахстан. 2019. - 170 с.
17. Серикбаева Ж. Оффтейк и энергетическая безопасность Казахстана: вызовы и стратегии. - Алматы: Казахстан, 2015. - 230 с.
18. Оразбаева А. Оффтейк и формирование международных отношений Казахстана: анализ политических и экономических аспектов. - Астана: Казахстан. 2016. - 200 с.
19. Грушина А.В., Прокопенко Л.Н. Экономическая дипломатия в современной ситуации // Известия университета. Экономика. - 2016. - № 5-6. - С. 101-106.
20. The Benefits of Offtake Agreements for Commodity Producers [Электронный ресурс] - 2022. -URL: <https://www.financely-group.com/the-benefits-of-offtake-agreements-for-commodity-producers> (дата обращения: 16.01.2024).

21. Иванов А.Н. Экономическая дипломатия и ее роль в современном мире // Новый экономический мир: история, экономика, культура - 2017. - № 1. - С. 108-115.
22. Крутоголова Ю.Н. Экономическая дипломатия и ее инструменты // Экономический вестник Ростовского государственного университета. - 2018. - Т. 16. - № 4. - С. 682-689.
23. Offtake Agreement [Электронный. ресурс] - 2020. -URL: <https://due.com/terms/offtake-agreement/> (дата обращения: 16.01.2024).

References

1. Paramonova V.V. Offteik: vozmozhnosti ispolzovaniya v ekonomicheskoy diplomatii [Offtake: opportunities for use in economic diplomacy], *Ekonomika i upravlenie: problemy, resheniya* [Economy and management: problems, solutions], 1 (74), 190-196 (2018). [in Russian]
2. Poslanie Glavy gosudarstva Kasym-Zhomarta Tokaeva narodu Kazahstana «Ekonomicheskij kurs Spravedlivogo Kazahstana» [Electronic resource]. Available at: <https://akorda.kz/ru/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana-ekonomicheskij-kurs-spravedlivogo-kazahstana-18588> (Accessed: 23.02.2024). [in Russian]
3. Bayne N., Woolcock St. *The New Economic Diplomacy: Decision-making and Negotiation in International Economic Relations*, Ashgate Publishing, Ltd, 4, 1-20, (2007).
4. Ross M. *Oil, Islam, and Women* (Cambridge University Press, Cambridge, 280 p.) (2010).
5. Hart J. *The Political Economy of World Energy: an Introductory Textbook*. – London: Routledge, 250 p., (2018)
6. Colgan J. *Petro-Aggression: When Oil Causes War*. – Princeton: Princeton University Press, 200 p., (2012)
7. Rosser A. *The Political Economy of the Resource Curse: A Literature Survey* (Stanford University Press, Stanford, 180 p.) (2016)
8. Chernenko I. *Energeticheskaya diplomatiya i Regional'naya bezopasnost': problemy i perspektivy* [Energy diplomacy and Regional security: problems and prospects] (MGIMO-Universitet, Moscow, 2019, 220 p.) [in Russian]
9. Starodubrovskaya I. *Energeticheskaya strategiya Rossii: global'nye vyzovy i regional'nye aspekty* [Energy strategy of Russia: global challenges and regional aspects] (Nauka, Moscow, 2014, 240 p.) [in Russian]
10. Kostyaev A. *Energeticheskaya diplomatiya Rossii XXI veka* [Energy diplomacy of Russia of the XXI century] (Magister, Moscow, 2017, 190 p.) [in Russian]
11. Lepeshkin V. *Vliyanie rossijskoj energeticheskoy strategii na formirovanie offtejka i ego posledstviya dlya mirovoj politiki* [The influence of the Russian energy strategy on the formation of the offtake and its consequences for world politics] (Eksmo, Moscow, 2018, 210 p.) [in Russian]
12. Zhalmanov M. *Rol' offteika v formirovanii vneshnepoliticheskoy strategii Kazahstana* [The role of offtake in the formation of Kazakhstan's foreign policy strategy] (Kazakhstan, Nur-Sultan, 2018, 150 p.) [in Russian]
13. Orazahmetov E. *Kazahstan i mirovoi energeticheskii rynek: rol' offteika v kontekste global'nyh tendentsii* [Kazakhstan and the global energy market: the role of offtake in the context of global trends] (Energy, Almaty, 2019, 200 p.) [in Russian]

14. Aliev A. Offtejk kak instrument vneshnepoliticheskoy deyatel'nosti Kazahstana: vyzovy i vozmozhnosti [Offtake as a tool of Kazakhstan's foreign policy activity: challenges and opportunities] (Prospect, Astana, 2020, 180 p.) [in Russian]
15. Kuanyshhev D. Offteik i vneshnyaya trgovlya Kazahstana: osnovnye aspekty v kontekste mezhdunarodnyh otnoshenii [Offtake and foreign trade of Kazakhstan: the main aspects in the context of international relations] (Kazakhstan Chamber of Commerce, Almaty, 2017, 220 p.) [in Russian]
16. Il'yasova A. Offteik kak instrument vneshnei politiki Kazahstana: analiz vliyaniya na regional'nye i mezhdunarodnye otnosheniya [Offtake as an instrument of Kazakhstan's foreign policy: analysis of the impact on regional and international relations] (Kazakhstan, Nur-Sultan, 2019, 170 p.) [in Russian]
17. Serikbaeva Zh. Offtejk i energeticheskaya bezopasnost' Kazahstana: vyzovy i strategii [Offtake and energy security of Kazakhstan: challenges and strategies] (Kazakhstan, Almaty, 2015, 230 p.) [in Russian]
18. Orazbaeva A. Offtejk i formirovanie mezhdunarodnyh otnoshenij Kazahstana: analiz politicheskikh i ekonomicheskikh aspektov [Offtake and the formation of international relations in Kazakhstan: analysis of political and economic aspects] (Kazakhstan, Astana, 2016, 200 p.) [in Russian]
19. Grushina A.V. Prokopenko L.N. Ekonomicheskaya diplomatiya v sovremennoj situacii [Economic diplomacy in modern situation], *Izvestiya universiteta. Ekonomika* [Izvestiya universiteta. Economy], 5-6, 101-106 (2016) [in Russian]
20. The Benefits of Offtake Agreements for Commodity Producers 2022 [Electronic resource]. Available at: <https://www.financelly-group.com/the-benefits-of-offtake-agreements-for-commodity-producers> (Accessed: 16.01.2024) [in English]
21. Ivanov A.N. Ekonomicheskaya diplomatiya i ee rol v sovremennom mire [Economic diplomacy and its role in the modern world], *Novyj ekonomicheskij mir: istoriya, ekonomika, kultura* [New economic world: history, economy, culture], 1, 108-115, (2017) [in Russian]
22. Krutogolova Yu.N. Ekonomicheskaya diplomatiya i ee instrumenty [Economic diplomacy and its instruments], *Ekonomicheskij vestnik Rostovskogo gosudarstvennogo universiteta* [Economic journal of Rostov State University.], 4, 682-689, (2018) [in Russian]
23. Offtake Agreement 2020 [Electronic resource]. Available at: <https://due.com/terms/offtake-agreement/> (Accessed: 16.01.2024)

Б.М. Ныгметова, К.Ч. Байсултанова

*Казахский университет международных отношений и мировых языков имени Абылай хана,
Алматы, Казахстан*

Оффтейк как средство реализации экономической дипломатии в современном обществе

Аннотация. В современном мире экономическая дипломатия становится все более важным инструментом внешней политики государств. Одним из методов ее реализации является оффтейк, то есть соглашение о приобретении определенного объема товаров или услуг по заранее оговоренным условиям. Это инструмент экономической дипломатии, который может быть успешно реализован в современном обществе для достижения целей развития и укрепления экономических отношений.

Одним из основных преимуществ оффтейка является сокращение рисков для обеих сторон. Производителю это позволяет узнать точный спрос на свою продукцию и обеспечить стабильные объемы производства, а потребителю – долгосрочные поставки по низкой цене. Это также способствует установлению доверительных отношений между сторонами, что имеет большое значение для расширения экономических связей.

Оффтейк также является эффективным инструментом для привлечения инвестиций. Благодаря гарантии закупки товара или услуги, компании могут привлекать финансовые ресурсы для расширения производства и улучшения качества своей продукции. Это, в свою очередь, способствует экономическому росту и развитию страны в целом.

В современном обществе оффтейк выделяется как одно из действенных средств развития экономической дипломатии. Это особенно актуально для развивающихся стран, которые стремятся диверсифицировать свою экономику и привлечь иностранные инвестиции. Оффтейк может стать мощным стимулом для инвесторов, поскольку он обеспечивает стабильность и предсказуемость потребности в продукции или услуге. Статья исследует роль оффтейка в контексте экономической дипломатии, а также его влияние на международные отношения и экономическое сотрудничество. Статья рассматривает примеры оффтейк-соглашений в различных секторах, таких как энергетика, сельское хозяйство, торговля и инвестиции, а также анализирует их вклад в развитие экономических отношений между странами и корпорациями.

Ключевые слова: оффтейк, экономическая дипломатия, внешняя политика, международные отношения, договор, экономическое развитие, offtake контракт, глобализация, мировая экономика, экономический инструмент, дипломатическая деятельность.

В.М. Nygmetova, К.С. Baissultanova

*Kazakh University of International Relations and World Languages named after Abylai Khan, Almaty,
Kazakhstan*

Offtake as a means of implementing economic diplomacy in modern society

Abstract. Annotation. In the modern world, economic diplomacy is becoming an increasingly important tool in the foreign policy of states. One of the methods of its implementation is offtake, that is, an agreement to purchase a certain volume of goods or services under pre-agreed conditions. This is a tool of economic diplomacy that can be successfully implemented in modern society to achieve development goals and strengthen economic relations.

One of the main advantages of an off-take is the reduction of risks for both parties. This allows the manufacturer to find out the exact demand for their products and ensure stable production volumes, and the consumer – long-term supplies at a low price. This also helps to establish trust between the parties, which is of great importance for expanding economic ties.

Offtake is also an effective tool for attracting investment. By guaranteeing the purchase of a product or service, companies can attract financial resources to expand production and improve the quality of their products. This, in turn, contributes to economic growth and development of the country as a whole.

In modern society, off-take stands out as one of the effective means of developing economic diplomacy. This is especially true for developing countries that are seeking to diversify their economies and attract foreign investment. Offtake can be a powerful incentive for investors because it provides stability and predictability in the need for a product or service. This article explores the role of off-take in the context of economic diplomacy, as well as its impact on international relations and economic cooperation. The article examines examples of off-take agreements in various sectors such as energy, agriculture, trade and investment, and also analyzes their contribution to the development of economic relations between countries and corporations.

Keywords: offtake, economic diplomacy, foreign policy, international relations, treaty, economic development, offtake contract, globalization, world economy, economic instrument, diplomatic activity.

Авторлар туралы мәлімет:

Нығметова Б.М. – PhD докторант, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университеті, Алматы, Қазақстан.

Байсултанова К.Ч. – саяси ғылымдарының кандидаты, Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар және әлем тілдері университетінің профессоры, Алматы, Қазақстан.

Nygmetyova B.M. – PhD student, Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan.

Baysultanova K.Ch. – Candidate of Political Sciences, Professor at the Abylai Khan Kazakh University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan.

Copyright: © 2024 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY NC) license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).